

Nr 189.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag angående eftergift i vissa fall från bestämmelserna i 36 § första stycket arbetarskyddslagen den 3 januari 1949 (nr 1); given Stockholms slott den 5 april 1949.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed, jämlikt § 87 regeringsformen, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag angående eftergift i vissa fall från bestämmelserna i 36 § första stycket arbetarskyddslagen den 3 januari 1949 (nr 1).

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Gustav Möller.

Propositionens innehåll.

I propositionen föreslås med giltighet för tiden den 1 juli 1949—30 juni 1950 en provisorisk lagstiftning i fråga om kvinnornas nattarbete av samma innehåll som den nuvarande dispenslagstiftningen i samma ämne.

F ö r s l a g

till

L a g

**angående eftergift i vissa fall från bestämmelserna i 36 § första stycket
arbetarskyddslagen den 3 januari 1949 (nr 1).**

Härigenom förordnas som följer.

Där så finnes påkallat till följd av rådande utomordentliga förhållanden på arbetsmarknaden, må Konungen beträffande visst företag eller viss rörelse meddela eftergift från bestämmelserna i 36 § första stycket arbetarskyddslagen den 3 januari 1949 utöver vad enligt samma lag är medgivet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1949 och gäller till och med den 30 juni 1950. Eftergift, som meddelats med stöd av lagen, må ej äga tillämpning längre än lagen äger giltighet.

*Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 4 mars
1949.*

Närvarande:

Ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL,
DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG,
WEIJNE, KOCK, ANDERSSON.

Efter gemensam beredning med chefen för justitiedepartementet anmä-
ler chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller, fråga angående *lag-
stiftning om dispens från förbudet mot kvinnors nattarbete* samt anför.

1912 års arbetarskyddslag.

I 19 § första stycket av den till och med den 30 juni 1949 gällande lagen
den 29 juni 1912 (nr 206) om arbetarskydd stadgas, att kvinna som använ-
des i industriellt arbete, vilket bedrives i sådan omfattning att å arbets-
stället i regel sysselsätts minst tio arbetare, skall för nattvila åtnjuta oav-
bruten ledighet från arbetet under minst 11 timmar varje dygn och att
tiden mellan klockan 22 och 5 skall ingå i denna ledighet. Från denna
huvudregel meddelas vissa undantag i 19 § andra stycket samt i 20 och
21 §§. Vid s. k. nödfallsarbete får sålunda kvinna användas till arbete även
å nämnda tid, om blott anmälan därom göres till vederbörande yrkesinspek-
tör eller bergmästare eller, då fråga är om dylikt arbete mer än två dygn,
tillstånd därtill beviljats av yrkesinspektör eller bergmästare för ytterli-
gare högst en månad och av yrkesinspektionens chefsmyndighet för längre
tid. Vid säsongarbete eller eljest vid undantagsvis forcerat arbete kan den
oavbrutna 11-timmarsledigheten under högst sextio dagar om året inskrän-
kas till 10 timmar varje dygn. Beträffande slutligen sådana verksamhets-
grenar, som avse förarbetande av varor, vilka äro underkastade hastig för-
sämring, kan undantag från nattarbetsförbudet beviljas av yrkesinspektio-
nens chefsmyndighet.

Kungörelserna den 9 juni 1911 (nr 48, s. 2) och den 16 oktober 1914 (nr
301) innehålla vissa undantag från nattarbetsförbudet beträffande arbete i
frukt- och grönsakskonserverfabriker resp. arbete med beredning av skarp-
sill, ansjovis och sardiner.

Nu återgivna bestämmelser om kvinnors nattarbete grunda sig på 1906 års Bernkonvention i ämnet, vilken konvention år 1910 ratificerats av Sverige.

1948 års dispenslagstiftning.

Såsom ett led i strävandena att förbättra arbetskraftssituationen och därigenom öka produktionen hos vår råvaruproducerande industri, framförallt järnindustrien, tillkom år 1948 en provisorisk undantagslagstiftning i fråga om kvinnornas nattarbete av innehåll att, där till följd av rådande utomordentliga förhållanden på arbetsmarknaden så finnes påkallat, Konungen beträffande visst företag eller viss rörelse skall äga meddela eftergift från bestämmelserna i 19 § första stycket av 1912 års arbetarskyddslag utöver vad som är medgivet enligt lagen. Denna dispenslag — lagen den 30 juni 1948 (nr 415) angående eftergift i vissa fall från bestämmelserna i 19 § första stycket lagen om arbetarskydd — trädde i kraft den 1 juli 1948 och gäller till och med den 30 juni 1949.

Genom denna lagstiftning har Kungl. Maj:t erhållit möjlighet att giva dispens för användande av kvinnlig arbetskraft i arbete även nattetid. Vid anmälan i statsrådet av lagförslaget (prop. nr 267) förutsatte jag att dispensgivningen huvudsakligen skulle begagnas för att möjliggöra kvinnors användande i tvåskiftsarbete och att dispens icke skulle lämnas för anlåtande av kvinnlig arbetskraft i treskiftsarbete eller eljest till mera regelbundet nattarbete. Vidare framhöll jag att vid dispensgivningen borde beaktas i vad mån arbetsförhållandena genom omläggning av skiftgången eller eljest utan större svårigheter kunde ändras så, att de allmänna bestämmelserna om kvinnors nattarbete kunde efterlevas.

Från riksdagens sida gjordes ingen erinran mot lagens tillämpning i enlighet med vad jag sålunda anförde.

1949 års arbetarskyddslag.

Vid utgången av juni 1949 avlöses den nu gällande arbetarskyddslagen av den vid 1948 års riksdag antagna och den 3 januari 1949 (nr 1) utfärdade arbetarskyddslagen. De bestämmelser om kvinnors nattarbete, som upptagits i den nya arbetarskyddslagen, innebära ingen annan saklig ändring i de hittillsvarande reglerna än att nattarbetsförbudet utsträckts att omfatta samtliga arbetsställen inom industrien och hantverket. Liksom i 1912 års lag föreskrives sålunda i den nya lagen — 36 § första stycket — att ledigheten för nattvila skall omfatta minst 11 timmar varje dygn och att tiden mellan klockan 22 och 5 skall ingå i ledigheten. Begränsande undantagsbestämmelser, motsvarande dem som nu gälla, innehållas i 36 § andra stycket och 37 §.

Konvention angående kvinnors nattarbete.

På sätt närmare framgår av mitt anförande till statsrådsprotokollet denna dag vid anmälan av vissa av Internationella arbetsorganisationens allmänna konferens år 1948 vid dess trettioförsta sammanträde fattade beslut (prop. nr 162) antog konferensen vid nämnda sammanträde en konvention (nr 89) angående kvinnors arbete inom industrien. Enligt denna konvention skall nattvilan omfatta minst 11 på varandra följande timmar, vari enligt vederbörande myndighets bestämmande skall ingå en tidsperiod av minst 7 på varandra följande timmar mellan klockan 22 och 7. Förbudet mot kvinnors nattarbete skall enligt konventionen få upphävas av regeringen efter samråd med vederbörande arbetsgivar- och arbetarorganisationer, då vid allvarligt nödtillstånd det allmännas intresse så påfordrar. Konventionen äger icke tillämpning på kvinnor, som inneha med ansvar förenad anställning av ledande eller teknisk natur, och ej heller på kvinnor, sysselsatta med sjukvårds- och välfärdsarbete och som normalt ej utföra manuellt arbete.

Frågan om en ratifikation för Sveriges del av denna konvention har behandlats i den nyssnämnda propositionen nr 162. Av skäl som där redovisats har jag funnit att med ratifikation från Sveriges sida av konventionen tills vidare bör anstå. Emellertid uttalade jag att det likväl torde böra undersökas huruvida icke, främst i fråga om nattvilans förläggning, en anpassning borde ske av 1949 års arbetarskyddslag i förhållande till konventionen.

Vidare anförde jag:

För att en sådan jämkning skall kunna genomföras erfordras emellertid uppsägning av Bernkonventionen. Uppsägning skall ske skriftligen hos schweiziska förbundsrådet. Uppsägningstiden är ett år. Det är min avsikt att hos Kungl. Maj:t hemställa att sådan uppsägning snarast måtte äga rum. Under mellantiden har jag för avsikt att till vidare prövning upptaga frågan om de jämkningar i arbetarskyddslagen i fråga om nattarbetsförbudet för kvinnor, som må vara påkallade, samt att efter sedvanlig remissbehandling underställa riksdagen det förslag i ämnet, vartill utredningen kan föranleda, å sådan tid, att en eventuell lagändring kan genomföras i omedelbar anslutning till att uppsägningen av Bernkonventionen trätt i kraft.

Departementspromemoria och yttranden däröver.

Med anledning av att 1948 års lagstiftning om dispens från förbudet mot kvinnors nattarbete upphör att gälla den 30 juni 1949 och statsmakterna således under innevarande halvår ha att taga ställning till frågan huruvida den möjlighet att giva dispens för användande av kvinnlig arbetskraft i arbete nattetid, som dispenslagen lämnar, bör finnas även för tiden efter juni månads utgång, har den 19 februari 1949 inom socialdepartementet

upprättats en promemoria angående dispens från nattarbetsförbudet för kvinnor. Över denna promemoria ha efter remiss yttranden avgivits av arbetsmarknadsstyrelsen, arbetarskyddsstyrelsen, Svenska arbetsgivareföreningen och Landsorganisationen i Sverige.

I promemorian erinras om innehållet i gällande bestämmelser på detta område samt om den förut berörda konventionen. Vidare upplyses om att Kungl. Maj:t med stöd av 1948 års dispenslag under den gångna tiden medgivit dispens från nattarbetsförbudet i 13 fall, huvudsakligast inom järnindustrien, där dispens beviljats vid bl. a. Domnarvets järnverk, Sandvikens järnverk, Fagersta bruks järnverk och Avesta järnverk. Dispens hade medgivits både så att arbetet fått börja tidigare än klockan 5 och så att det fått sluta senare än klockan 22. I två fall hade exempelvis dispens beviljats för tiden mellan klockan 4 och 5, i ett fall för tiden mellan klockan 22 och 22.30 samt i tre fall för tiden mellan klockan 22 och 23. Stundom har dock dispensen i nu angivna fall blott gällt varannan vecka från måndag till och med fredag. I flertalet fall har dispensen avsett den vid tvåskiftarbete förekommande anordningen med s. k. tätskift eller rundskift under veckans sista arbetsdygn, och då har dispens medgivits för kvinna att arbeta en gång i veckan — ibland varannan vecka — mellan klockan 22 och 5. Kombinationer förekomma även. Så har exempelvis dispens medgivits för tiden mellan klockan 4 och 5 varje vardag samt därutöver högst en gång i veckan mellan klockan 22 och 4. I några fall har dispensen knutits till tvåveckorsperioder.

Efter nämnda redogörelse framhålles i promemorian att en ändring av arbetarskyddslagen i riktning mot en rörlig viloperiod i enlighet med vad som upptagits i konventionen icke skulle göra en särskild dispenslag överflödigt, därest man ansåge sig böra vilja bibehålla nuvarande system för användande av kvinnlig arbetskraft i skiftarbete. Genom en sådan ändring skulle nämligen arbetet ändock icke få börja tidigare än klockan 5 och sluta senare än klockan 24. Vidare pekas i promemorian på att — om de nuvarande dispensmöjligheterna borde finnas även i fortsättningen — man kunde tänka sig två alternativ. Antingen kunde man liksom för närvarande ha en särskild dispenslag eller också kunde en dispensregel inarbetas i den nya arbetarskyddslagen.

I samtliga de yttranden, som avgivits över promemorian, tillstyrkes att nuvarande möjligheter till dispens från bestämmelserna om kvinnors nattvila böra bestå tills vidare även efter den 30 juni 1949.

Arbetsmarknadsstyrelsen uttalar, att den aktuella arbetskraftsbristen inom vissa yrkesområden, som vore en följd av bl. a. den minskade befolkningstillväxten i de produktiva åldrarna, icke kunde beräknas minska under den närmaste tioårsperioden. Även på längre sikt torde man få räkna med att tillgången på arbetskraft bleve begränsad, såvida icke de gifta kvinnorna

i större utsträckning än under de senaste åren sökte sig ut på arbetsmarknaden.

Arbetskyddsstyrelsen erinrar om att dispenslagen tillkommit med hänsyn till rådande brist på arbetskraft och till angelägenheten av att öka produktionen. Någon ändring i dessa hänseenden, som skulle göra lagen obehövlig, hade enligt styrelsens mening icke skett och torde icke heller kunna förväntas inom den närmaste tiden.

Landsorganisationen anser att sedan den provisoriska lagstiftningens tillkomst knappast någon sådan förbättring av arbetskraftsförsörjningen inträtt att dispens ej vidare skulle behöva ifrågakomma.

Beträffande den lagtekniska frågan — fortsatt provisorisk eller permanent reglering — ha skilda meningar kommit till uttryck i remissyttrandena. *Arbetskyddsstyrelsen* finner sålunda övervägande skäl tala för att en lagbestämmelse av denna speciella karaktär och som finge antagas komma att äga giltighet endast under en jämförelsevis begränsad tid icke införes i arbetskyddslagen utan liksom nu upptages i en särskild lag. Styrelsen föreslår för den skull att den nuvarande dispenslagen gives förlängd giltighet tills vidare under ytterligare ett år räknat från och med den 1 juli 1949.

Arbetsmarknadsstyrelsen, *Svenska arbetsgivareföreningen* och *Landsorganisationen* anse att möjligheten till dispens bör sanktioneras i den nya arbetskyddslagen.

Enligt den mening, som uttalas av *arbetsmarknadsstyrelsen*, bör emellertid ett sådant arrangemang kräva särskilda garantier för att vid handläggning av framställningar om dispens nödig hänsyn tages till arbetsmarknadsförhållandena. Med hänsyn härtill vore det lämpligt att arbetsmarknadsstyrelsen bereddes tillfälle att yttra sig i ärendet innan beslut fattas av arbetskyddsstyrelsen. I samband härmed framhåller arbetsmarknadsstyrelsen det önskvärda i att arbetskyddslagen utformades så att möjligheterna till dispens finge avse även rundskift. Därest en ändring av arbetskyddslagen icke omedelbart kunde ske till följd av att 1906 års Bernkonvention dessförinnan måste uppsägas, förordade arbetsmarknadsstyrelsen att den särskilda dispenslagen temporärt förlängdes.

Svenska arbetsgivareföreningen hänvisar till att föreningen i sitt yttrande över förslaget till den nya arbetskyddslagen med utförlig motiveering framhållit, att gällande bestämmelser om nattvila för kvinnor i olika hänseenden medförde olägenheter för den skiftgående industrien. Föreningen hade därvid yrkat att den tid, under vilken kvinnor icke skulle få användas för industriellt arbete, skulle inskränkas till att omfatta högst tiden mellan klockan 23 och 5. Föreningen åberopar vidare att enligt den i det föregående berörda konventionen nattvilan för kvinnor skulle innefatta en tidsperiod av minst 7 på varandra följande timmar mellan klockan 22 och 7, varjämte i konventionen intagits bestämmelse om viss dispens.

Det vore sålunda enligt föreningens uppfattning tydligt, att man inom ett stort antal industriländer icke ansåge den ordning som följde av den svenska arbetarskyddslagen tillfredsställande. Föreningen hemställer att arbetarskyddslagen ändras antingen i enlighet med föreningens tidigare yrkande eller så att överensstämmelse erhöles med konventionen. Då emellertid praktiska hänsyn i vissa fall talade för att dispens även från ett så utformat förbud vore erforderlig, borde en möjlighet till dispens intagas i lagen.

Landsorganisationen erinrar om att organisationen såväl år 1944 — då organisationen yttrat sig över ett av 1938 års arbetarskyddskommitté uppgjort preliminärt utkast till ny arbetarskyddslag — som år 1946 vid remissbehandlingen av kommitténs slutliga förslag förklarat sig kunna acceptera att, beträffande arbetarskyddslagens förbud mot kvinnors nattarbete, en dispensregel upptoges i lagen vid sidan av de dispensregler, som återfinnas i 36 § andra stycket och 37 §. Organisationens funne mest rationellt att det förevarande spörsmålet för framtiden ordnades på detta sätt. Formellt torde dispensrätten väl icke kunna begränsas att avse tvåskiftsarbete, men landsorganisationen förutsatte att i praxis dispens som regel endast ifrågakomme för dylikt arbete. Över ansökan om dispens borde yttrande inhämtas såväl från vederbörande socialinspektör som från de berörda arbetarna och dessas fackliga organisation.

Departementschefen.

Både den f. n. gällande arbetarskyddslagen av år 1912 och den nya arbetarskyddslagen, som vid utgången av juni 1949 avlöser den nuvarande lagen, förbjuda att kvinna användes till nattarbete inom industrien och hantverket. Sålunda föreskrives att kvinna skall för nattvila åtnjuta oavbruten ledighet under minst elva timmar och att tiden mellan klockan 22 och 5 skall ingå i ledigheten. Härifrån gälla vissa undantag avseende s. k. nödfallsarbete samt säsongarbete. Dessutom medger lagstiftningen att dispens från nattarbetsförbudet beviljas beträffande sådana verksamhetsgrenar som avse förberedande av varor, vilka äro underkastade hastig försämring. Någon allmän dispensrätt finnes emellertid icke.

Under år 1948 antogo statsmakterna en särskild dispenslag enligt vilken, där till följd av rådande utomordentliga förhållanden på arbetsmarknaden så finnes påkallat, Konungen må beträffande visst företag eller viss rörelse meddela eftergift från det i 1912 års arbetarskyddslag stadgade nattarbetsförbudet för kvinnor utöver vad som är medgivet enligt lagen. Lagen tillkom såsom ett led i strävandena att förbättra arbetskraftssituationen och få till stånd en ökad produktion, och lagens syfte var främst att möjliggöra kvinnors användande i tvåskiftsarbete. Lagens giltighetstid bestämdes till ett år; lagen gäller således till och med den 30 juni 1949.

Såväl arbetsmarknadsstyrelsen och arbetarskyddsstyrelsen som svenska arbetsgivareföreningen och landsorganisationen — vilka beretts tillfälle att yttra sig beträffande frågan huruvida den dispensmöjlighet, som 1948 års lag lämnar, bör bestå även för tiden efter juni månads utgång — ha besvarat denna fråga jakande. Jag är av samma mening. Med hänsyn till angelägenheten av att i rådande läge icke åstadkomma någon rubbning i produktionen synes mig jämväl efter den 30 juni 1949 nuvarande möjlighet böra finnas att använda kvinnlig arbetskraft i arbete nattetid.

Rörande frågan hur denna dispensrätt i fortsättningen bör lagfästas ha olika uppfattningar kommit till uttryck. Arbetarskyddsstyrelsen förmenar att lagstiftningen härom alltjämt bör ha karaktär av en provisorisk undantagslagstiftning, medan arbetsmarknadsstyrelsen samt arbetsgivareföreningen och landsorganisationen anse att dispensmöjligheten bör sanktioneras i den nya arbetarskyddslagen.

I denna del vill jag hänvisa till vad jag i propositionen nr 162 anfört beträffande nattarbetsförbudet för kvinnor. Såsom jag där framhållit grunda sig den nya arbetarskyddslagens bestämmelser i detta hänseende på den av Sverige ratificerade Bernkonventionen av år 1906, och eventuella ändringar i arbetarskyddslagen förutsätta en uppsägning av denna konvention. Emellertid är det, har jag vidare anfört, min avsikt att hos Kungl. Maj:t hemställa att sådan uppsägning snarast måtte äga rum. Och under mellantiden — uppsägningstiden är ett år — ämnar jag till vidare prövning upptaga frågan om de jämkningar i arbetarskyddslagen i fråga om nattarbetsförbudet för kvinnor, som må vara påkallade, samt underställa riksdagen det förslag i ämnet, vartill utredningen kan föranleda, å sådan tid att en eventuell lagändring kan genomföras i omedelbar anslutning till att uppsägningen av Bernkonventionen trätt i kraft. Med hänsyn till det läge, vari detta spörsmål sålunda befinner sig, anser jag att dispensrätten t. v. liksom hittills bör komma till uttryck i en särskild lagstiftning av provisorisk karaktär.

Den nya dispenslagen torde böra utformas på samma sätt som den nuvarande lagstiftningen och erhålla en ettårig giltighetstid.

Föredraganden hemställer härefter att för det i § 87 regeringsformen omnämnda ändamålet lagrådets utlåtande måtte genom utdrag av protokollet inhämtas över ett i enlighet med det anförda inom socialdepartementet upprättat förslag¹ till *lag angående eftergift i vissa fall från bestämmelserna i 36 § första stycket arbetarskyddslagen den 3 januari 1949 (nr 1)*.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

M. Silfverstolpe.

¹ Detta förslag, som är likalydande med det vid propositionen fogade lagförslaget, har här uteslutits.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 4 april 1949.

N ä r v a r a n d e:
justitieråden GEIJER,
 DAHLMAN,
 LECH,
regeringsrådet QUENSEL.

Enligt lagrådet den 29 mars 1949 tillhandakommet utdrag av protokoll över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 4 mars 1949, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till *lag angående eftergift i vissa fall från bestämmelserna i 36 § första stycket arbetarskyddslagen den 3 januari 1949 (nr 1)*.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, föredrogs inför lagrådet av chefen för socialdepartementets rättsavdelning, hovrättsrådet Y. Samuelsson.

Lagrådet lämnade förslaget utan erinran.

Ur protokollet:

Bengt Larson.

Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 5 april 1949.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, KOCK, ANDERSSON.

Efter gemensam beredning med chefen för justitiedepartementet anmäler chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller, lagrådets den 4 april 1949 avgivna utlåtande över det den 4 mars 1949 till lagrådet remitterade förslaget till *lag angående eftergift i vissa fall från bestämmelserna i 36 § första stycket arbetarskyddslagen den 3 januari 1949 (nr 1)* samt hemställer att förslaget, som av lagrådet lämnats utan erinran, måtte jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

J. O. Widman.